

NYT LIV PÅ LANDET?

Er det muligt at skabe nyt liv på landet? Muligt at tilføre nye funktioner og aktiviteter og igen lokke folk til, samt få dem som allerede bor på landet til at elske det som sker derude.

Her følger en artikel – en stærkt kondenseret ph.d.-afhandling – hvis formål har været at undersøge, hvordan tre multifunktionelle gårde kan bidrage til at skabe nyt liv på landet – nye relationer – social kapital.

NB: Dette er ikke en akademisk artikel, men en artikel skrevet med ønsket om, at alle med interesse for sagen – skal kunne danne sig et retvisende og hurtigt indblik i projektets resultater.

Af sociolog og (næsten) ph.d.: Birthe Linddal Jeppesen – oktober 2023.

Verden har behov for grønne reformer. Med tidens kriser in mente står det klart, at der er behov for løsninger som er langt mere bæredygtige¹. Løsninger som udover en bæredygtig økonomi også kan bidrage til det miljømæssigt og det socialt bæredygtige. Kort sagt, løsninger som tærer mindre på jordens ressourcer, understøtter gode relationer og bidrager til det som skaber livskvalitet (Langergaard m.fl. 2020; FNs verdensmål 2017; Gliessman 2015; Marsden 2013; Wilson 2009).

Ønsket om mere bæredygtige løsninger findes også på landet, for netop landdistrikterne har om noget betalt prisen for de sidste 70-80 års udvikling. En udvikling som ikke har været lige bæredygtig i alle sammenhænge. For med et endimensionelt fokus på rationalitet og vækst og den deraf følgende strukturudvikling er landbrug efter landbrug blevet nedlagt. Samtidig med, at centraliseringen og den efterfølgende urbanisering også har gjort sit til, at landdistrikterne systematisk er blevet tømt for liv og funktioner. I årtier har devisen været, at stort er bedre end småt og rationalitet og effektivitet eneste løsning. Konsekvenserne i landdistrikterne er synlige. I mange landsbyer er både købmanden, bageren, slagteren og skolen lukket, hvorfor mange af landdistrikternes mødesteder også er forsvundet. Ligesom, at naturen mange steder er ladt forarmet tilbage. Sør er pumpet tørre, bække lagt i dræn og hegn fældet, mens det højeffektive landbrug – og lugten som følger – ikke ligefrem lokker flere til (Hansen 2008, G.L.H., Korsgaard 2013). Så selvom

¹ Når der tales om bæredygtighed, gøres det med henvisning til Brundtland-rapporten fra 1987. Brundtland-rapporten var den første til at fokusere på global bæredygtighed og lancerede en omfattende indgang til bæredygtighed, som inddrog de sociale, økonomiske og miljømæssige aspekter. Målet for Brundtland-kommissionen var at vise vejen til en fremtidig udvikling: "*som opfylder de nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare*" Brundtland-rapporten (1987).

verden og Danmark i samme periode blev markant rigere – hvilket selvfølgelig har haft sine store fordele – kan man med rette sige, at rigdommen også har haft en pris. Meget gik tabt undervejs.

Som en modsvar til denne udvikling ser vi i disse år, en række progressive ideer og initiativer. Folk, foreninger og bevægelser som vil noget andet og forsøger sig med nye løsninger for at skabe en ny udvikling. Løsninger som fx handler om at skabe landbrug og fællesskaber på nye måder. Løsninger som i højere grad imødekommer tidens bæredygtighedskrav. Løsninger, hvor vækst og økonomi ikke er eneste målsætning (Monnlor i Rico & Fuller 2019, Van der Ploeg 2018).

Tre multifunktionelle gårde – projektets empiri

Som en del af denne bevægelse – som dog ikke som sådan er en samlet bevægelse – men mere en myriade af mindre bevægelser eller folk som vil noget andet end det gængse, finder man de tre multifunktionelle landbrug²: Yduns Have, et økologisk landbrug på Samsø som sælger grøntsager og æg af egen avl. Fru Møllers Mølleri, et konventionelt landbrug med en stor gårdbutik ved Odder samt Nørregården, et biodynamisk landbrug på Vestfyn som indeholder børnehaven, bosted og aktivitetsværksted. Tre gårde, som på hver deres måde har valgt at drive landbrug på anderledes måde end flertallet, hvorfor de er valgt som cases. Her er tale om tre multifunktionelle landbrug som blev udvalgt, fordi de tilbyder funktioner som betyder, at de lokale har en god grund til at komme, fordi de har deres multifunktionelle aktiviteter og funktioner inviterer ind. Ligesom de blev udvalgt, fordi de er forskellige i driftsform og fordi, de alle er interessante eksempler på, hvordan en multifunktionel tilgang til landbrugsdriften kan styrke en bæredygtig udvikling i lokalsamfundene og blive en ressource i forhold til den lokale udvikling.

Projektets problemformulering og teori

Projektets problemformulering har lydt: Hvordan skaber tre innovative multifunktionelle landbrug social kapital som led i landdistriktsudviklingen? Projektets genstandsfelt har både været gården, landbruget og lokalmiljøet. Metoden har været et casestudie, hvor der er foretaget felt-observationer på tre forskellige gårde samt foretaget 21 lange interviews. Den primære sociologiske teori har været social kapital-teori, som den er formuleret af to af det forrige århundredes store sociologer: Pierre Bourdieu (1930-2002) og James

² En ultrakort definition af multifunktionelle landbrug er: landbrug, som producere andet end ”food and fiber” (Wilson 2007).

Coleman (1926-1995). To sociologer som begge opnåede stor anerkendelse for hver deres bud på en ny kapital-teori, som siden førte til et radikalt brud i forhold til tidligere tiders endimensionelle forståelse af kapital som værende udelukkende fysisk og økonomisk. Både Coleman og Bourdieu introducerede nemlig som en del af deres kapital-teori begrebet social kapital, fordi de mente, at det relationelle også indeholdte en vigtig ressource for mennesker. For Coleman var den sociale kapital den afgørende kapital-form, da han mente, det var relationelt, hvad mennesker tilskriver værdi. Mens Bourdieu modsat holdt fast i, at den økonomiske kapital stadig var den grundlæggende kapitalform (Bourdieu 1986, Coleman 1994).

Ph.d. projektets analyse er sket med udgangspunkt i følgende social kapital-teoretiske dimensioner: netværk, gensidighed, normer, tillid, in- og eksklusion samt historiens betydning. Desuden har teorier om transition, multifunktionelt landbrug og agro-økologi været anvendt til at beskrive landbrugets felt. Altså den landbrugsvirkelighed som de tre gårde eksisterer i, og de deraf følgende udfordringer og massive krav om en grøn omstilling. Krav som også understøttes af FNs 17 bæredygtighedsmål.

Projektets opbygning og målsætninger

I forhold til projektets problemformulering – og brugen af social kapital-teori skal det desuden understreges, at man fra tidligere social kapital-forskning ved, at der ofte er en høj grad af social kapital i landdistrikterne, hvorfor projektets formål ikke har været at konstatere om der blev opbygget social kapital på de tre gårde (Wiesinger 2007, Svendsen og Svendsen 2004). Derimod har det været projektets formål at undersøge om – samt komme tæt på, hvordan de tre gårdes multifunktionelle landbrugspraksis understøtter nutidens lokale fællesskaber – altså hvordan opbygningen og fastholdelsen af social kapital foregår i praksis. Mens et sekundært formål har været at se, hvad den enkelte multifunktionelle landbrugsform kan bidrage med. Altså i hvilken grad kan de tre gårde være foregangseksempler for fremtidens mere bæredygtige landbrug? (Wilson 2007, 2009 & Van Huylenbroeck m.fl. 2007).

Projektets analyse og konklusion

Udvekslinger er udgangspunktet

Det stod tidligt i projektets analysearbejdet klart, at noget af det mest centrale for den lokale sammenhængskraft og opbygning af social kapital er, når noget udveksles. På alle tre gårde var det tydeligt at se, at når gårdene fx gennem gårdbutik, børnehave eller markedsdage inviterer ind betyder ”invitationen”, at de samtidig skaber ”rum” for udvekslinger. At noget udveksles, er nemlig samtidig en god anledning til at tale sammen og udveksle informationer af lokal karakter. Handel og øvrige udvekslinger er altså stærkt befordrende for lokalsamfundene, og de lokale fællesskaber, fordi selve udvekslingen bliver et slags medie for den sociale praksis – et medie for, at mennesker kan mødes, handle, komme overens, opbygge tillid og i sidste ende social kapital.

Selve udvekslingen er derfor central for de lokale fællesskaber – da den kommer til at virke som en dynamo for det relationelle og det at skabe liv på landet.

Hvorfor valgte folk at komme på de tre gårde?

På alle tre gårde var det desuden tydeligt, at når folk alligevel kom på gården for at købe kager eller kartofler, faldt de let i snak. Faktisk var det i den sammenhæng tydeligt at se, at netop muligheden for at møde andre og tale sammen, havde en stor værdi i sig selv. For nogle var det måske ligefrem den vigtigste grund til, at de kom. Fx var det let at høre, at mange samtaler var en fortsættelse af noget som lå forud, og at man når man alligevel mødtes kunne planlægge et fælles arrangement eller diskutere en lokal problematik. Desuden var det på alle tre gårde også tydeligt, at folk havde andre gode grunde til at komme og støtte op, end kun at hente et givent produkt. Når man fx spurgte, hvorfor folk kom på gårdene, blev følgende grunde – ud over at hente en given vare – ofte nævnt. For de fleste var det, at det var lokalt et meget vigtigt argument. For andre var det vigtigt, at støtte op om en ny og grønnere landbrugsform. En del kunne lide dem som havde gårdene. Mange fortalte desuden, at de sætter stor pris på at komme og opleve et aktivt landbrug, se på dyrene og traktorerne, mærke stemningen og være en del af det hele. På Yduns Have og Nørregården var det dog i særlig grad det, at støtte op om en biodynamisk – eller økologisk landbrugsform, og gennem denne opbakning være med til at ”redde” miljøet og klimaet. Desuden nævnte mange fravalget af det industrielle landbrug som et afgørende argument for at komme på alle tre gårde. En kvinde beskriver her hendes grunde til at komme på Yduns Have:

”Jamen det er biodiversiteten. Jeg synes, at det er fedt, at man kan leve af sådan et mindre landbrug i stedet for at have sådan et eller andet kæmpe landbrug som har, ja jeg ved ikke hvor meget, måske 100.000 slagtekyllinger. Så synes jeg da det er fedt, at vi kan komme derud og købe nogle æg fra en lille bestand, hvor de har gået og haft det godt” (Yh.In.6).

Lokal information er vigtige

En anden tydelig pointe var, at det at være en fast og flittig gæst på de tre gårde, desuden også var god anledning til at høste brugbar lokal information. At lokal information kan være vigtig blev tydeligt, da Nørregården måtte sælge dele af deres jord til en konventionel landmand. En landmand, som ifølge Nørregårdens naboer – så snart han overtog jorden – straks fældede hegn og pløjede helt ud til kanten. En jord naboerne gerne ville have købt og bibeholdt som biodynamisk eller økologisk, hvis altså bare de havde vidst, at jorden var i udbud. Men fordi, Nørregården ikke længere havde en gårdbutik, kom naboerne ikke længere på gården, og talte derfor sjældent med dem på Nørregården. Ergo betød den manglende information, og det lidt for svage naboskab, at naboerne ikke vidste, at jorden var til salg, hvorfor marken omkring dem blev solgt uden de fik budet. Naboen fortalte:

”Jeg har det så dårligt med, at økologisk jord igennem 35 år bare bliver ødelagt. Jeg har det så skidt med det. Jeg har det så dårligt med det. Jeg synes, at det er så forfærdeligt ”Vi ville jo gerne have købt en tønde land eller to eller måske hele stykket. Det kunne vi godt have tænkt os. Men vi anede det jo slet ikke” (Nø.In.7).

Fælles normer er et godt udgangspunkt for det fælles

En anden vigtig indsigt i forhold til, hvordan man skaber lokale fællesskaber er, at fælles normer og en fælles sag er et godt udgangspunkt for opbygningen af social kapital. Dette var særligt tydeligt på Yduns Have og på Nørregården, fordi begge de to gårde er drevet af en stærk ideologi, om at skabe en ny og grøn type landbrug. En mere regenerativ form for landbrug. Både på Nørregården og Yduns Have ønsker de nemlig en fundamental forandring af hele landbrugssystemet og nogle af de bagvedliggende strukturer. Netop denne fælles kamp var tydeligvis en god sag at samles om og kæmpe for. Så god en sag, at der på Yduns Have hvert år kommer en del unge mennesker og arbejder gratis, fordi de er optaget af den grønne dagsorden og gerne vil gøre en forskel. Ligesom Yduns Have høstede god hjælp fra deres CSA-medlemmer (Community Supported Agriculture), fordi de og gårdens økologiske landbrugsform var en vigtig del af en større sag som deres CSA-medlemmer gerne ville bidrage til.

Interessant i forhold til analysepunktet fælles normer var desuden, at der på alle tre gårde også var opbakning fra folk – kunder og gæster – som i forhold til klassisk livsstilssementering egentlig ikke rigtig passede ind, og ikke som sådan delte samme ideologiske synspunkter, som dem gårdene står for. Selvfølgelig var de grupper ikke i flertal, men på alle tre gårde kom der nogle, som ikke kan anses som kernemålgruppen. Folk som alligevel kom, fordi de havde sympati for gårdene og deres mission, samt kunne lide det de fik

og lide dem der drev gården. I den sammenhæng er det en meget væsentlig pointe, at dem som kom på trods af, at de egentlig ikke passede ind kom, fordi de følte sig accepteret, inkluderet og anerkendt, både af dem som driver gårdene såvel som af gårdens øvrige netværk. Her uddyber en lokal fx denne pointe.

”Altså jeg er jo bare en helt almindelig kone, jeg er ikke sådan en Steiner-type, slet ikke. Men jeg kommer ned på Nørregården, fordi de kan rumme mine børn..... Jo mere jeg kommer dernede, kan jeg se, hvor godt et sted det er, og hvor meget de har at tilbyde. Det synes jeg er dejligt” (Nø.In.6).

Netop denne pointe er overordentlig interessant i forhold til moderne landdistriktsudvikling, da en af landdistrikternes store udfordringer i samtiden er, at folk på landet i dag har langt mere divergerende livsformer og normer end de havde tidligere. I det senmoderne samfund deler folk i landdistrikterne nemlig ofte kun lokalitet, hvor de tidligere også delte mentalitet og aktivitet (Tönnies 2012). Men forskningen fra dette projekt viser, at netop den udfordring i nogen grad kan overkommes ved at være åben og inkluderende, og ved at dyrke ligheder fremfor forskelligheder. Empirien rummede desuden flere eksempler på, at netop det at være bunden til en lokal kontekst gør den praksis lettere at få en dybere relation til nogle man er forskellig fra. Ude på landet er der nemlig ikke så mange, og derfor kan det indimellem være svært ikke at være en del af hinandens liv, da man jo ofte mødes igen, og gennem årene opbygger et vist kendskab.

Gensidighed er det springende punkt for opbygning af social kapital.

Ifølge mange sociologer er noget af det mest afgørende for, at der kan opstå social kapital – altså fællesskaber og tillid, at der er gensidighed til stede. Gensidighed forstået som, at begge parter på den ene eller anden måde bidrager i relationen. At begge parter bliver tilfredse med det der udveksles, hvad end det handler om varer, services eller personlig anerkendelse. Personlig anerkendelse som fx en hilsen, en fødselsdagsinvitation eller interesse for den andens liv og virke. Eller sagt mere folkeligt: ”*der skal to til en tango*”. Coleman eksemplificerer begrebet gensidighed med ordet: ”*credit slip*” – på dansk ”tilgodebevis”, som en illustration af, at der er social kapital til stede, når man kan regne med den anden – underforstået, ”*at den ene tjeneste bliver den anden værd*”. At man om man så må sige, altid har en tjeneste til gode, hvis man også selv gør andre en tjeneste og er villig til at gøre det fortløbende.

Gensidigheden illustreres fint på fru Møllers Mølleri, hvor de lokal fortæller, at de selvfølgelig kommer og handler i gårdbutikken og støtter op, fordi dem på Bjeragerhougaard altid har været gode bidragsydere til lokalsamfundet og gennem årene gjort en aktiv indsats for landsbyen. De har fx i mange år kommet med grisen til Skt. Hans-festen og de kommer også gerne med traktoren og flytter et læs jord, hvis man spørger.

Gensidigheden er ifølge social kapital teori – såvel som det fremgik af den sociale praksis i de tre cases – det springende punkt i forhold til, om der eksisterer social kapital og dermed lokale fællesskaber. For, hvis ikke der eksisterer gensidighed, hvis ikke man kan regne med de andre, en hilsen og en form for ”tilbagebetaling” for ens gestus er fællesskabet udfordret og den sociale kapital ikkeeksisterende. Det var på alle tre gårde tydeligt at se, at netop gensidigheden er den afgørende præmis for den lokale sammenhængskraft, den menneskelige anerkendelse og social kapital i det hele taget.

Særligt interessant i den sammenhæng var desuden, at gensidigheden ikke behøver at være jævnbyrdig som i en til en. Gensidigheden kan altså godt eksisterer i et forhold, hvor den ene part bidrager markant mere end den anden. Afgørende er blot, at relationen og gensidigheden indimellem – eller tidligere – havde gået begge veje, samt at nogen er villige til at give, nogle gange meget, også mere end man måske selv får retur.

Den sociale kapital er ofte historisk betinget

Den nok mest overraskende pointe i forhold til at forstå, de tre gårdens betydning for lokalsamfundene var, i hvor høj grad det historiske fyldte og hvor ofte folk refererede til noget historisk. Fx blev det historiske ofte nævnt som et væsentligt argument for at komme på gårdene, ligesom det historiske var væsentligt for nutidens fortælling om gårdene. Dette var særligt tydeligt på Yduns Have og Fru Møllers Møleri, hvor det fremgik, at den tillid de lokale udviste gårdene og dem som stod bag, i nogen grad var historisk betinget. At kapital altid er historisk akkumuleret, er for øvrigt et afgørende argument i Bourdieus forståelse af kapitaler. På alle tre gårde var der flere eksempler på, at historien er en afgørende forudsætning for nutidens praksis.

På Yduns Have sker det fx ofte, at kunderne og CSA-medlemmerne nævner Ingvar – som startede Yduns Have – og bruger deres kendskab til ham og hans familie, som et argument for at støtte op om gården og blive CSA-medlem eller kunde, og det selvom det er mange år siden, at Ingvar levede og drev gården.

Ligeledes kunne man på Fru Møllers Møleri opleve, at de lokale kunder nævnte, at de jo kendte Bodils far, sågar hendes Bedstemor, samt at dem på Bjerager Hougård altid havde været folk man kunne regne med, hvorfor de gerne støttede op. Ligesom, at flere lokale fra omegnen, understregede, at man også burde forstå Fru Møllers Møleri og egnens stærke sociale kapital i lyset af, at vi var på en fællesskabs-egn, hvor både andels- og højskolebevægelsen havde haft stor indflydelse.

At netop det historiske fyldte så meget i de indsamlede data er interessant i en tid, som ofte kaldes historieløs. En tid, hvor man netop qua moderniteten – og de sidste hundrede års udvikling – i den grad har forsøgt at løsrive sig fra netop det historiske betingede. I analysen af de tre gårde var konklusionen i forhold til det historiske ret klar. Tillid og social kapital er tydeligvis noget der tager lang tid at opbygge, hvorfor nutidens sociale kapital og fællesskaber i nogen grad er historisk betinget. Men hvad der særligt er vigtigt i den sammenhæng er, at en gårdens og et landdistrikts fremtidige sociale kapital opbygges i nutiden. Underforstået, at nutidens sociale praksis og de initiativer som foregår her og nu bør ansues som frø der sås. Frø som vokser og senere vil kunne høstes som fremtidens lokale tillid, goodwill og ressourcer. Fremtidens stærke lokale fællesskaber er altså også en størrelse, som skabes i nutiden.

Multifunktionelle landbrug skaber nyt liv på landet

Efter endt analyse stod det desuden klart, at en multifunktionel tilgang til det at drive landbrug er en rigtig god tilgang, fordi den multifunktionelle landbrugsform ikke alene kan fastholde flere landbrug, men samtidig også bidrage positivt til livet i landdistrikterne. På alle tre gårde var det tydeligt at se, at netop den multifunktionelle tilgang i den grad bidrager til at opbygge og styrke forbindelsen mellem landbrug og samfund på makroplan, såvel som mellem det enkelte landbrug og lokalsamfundene på mikroplan. På alle tre gårde formåede de nemlig qua deres multifunktionelle tilgang, at skabe nye funktioner, værdier, oplevelser og indtægtskilder i og omkring landbruget. Altså både nye omsættelige – som ikke-omsættelige-produkter – ”*tradable og non-tradable goods*” (Van Huylenbroeck m.fl. 2007).

For netop den multifunktionelle praksis, og det at drive et synligt, åbent, lokalt – og for to af gårdens vedkommen meget grønt landbrug – bidrog desuden også med mange *non-tradable goods* – ikke-omsættelige-kvaliteter, som fx: Dyr på markerne som man kan kigge på. Biodiversitet i kraft af alsidige landbrug med plantager, skov, mangfoldige driftsformer, insekter og fugle. Menneskelig nærhed, fordi de lokale kender dem som driver gårdene. Kulturhistoriske værdier, fordi smukke gamle gårde – og en i nogen grad ”traditionel” landbrugsform blev fastholdt til glæde for dem som kom forbi, og ikke mindst i forhold det samlede visuelle og æstetiske indtryk af landskabet og landsbyen. Samt at kunne følge med i årstidernes skiften gennem landbrugets årstidsbestemte gøremål og landskabets skiftende karakter. Desuden fortalte flere af gårdenes venner, at det havde en positiv betydning for dem at være en del af gårdens netværk, komme på gårdene, blive set, høre nyt og være en del af fællesskabet.

På alle tre gårde var det også tydeligt, at netop den multifunktionelle praksis bidrog til at mobilisere flere og nye ressourcer til gården og til deres lokalsamfund og netværk i øvrigt. I Bjerager kunne en lokal fx fortælle, at det, at Fru Møllers Mølleri lå i landsbyen var et stort plus i forhold til at vælge at købe hus, og flytte til netop Bjerager.

En multifunktionel tilgang kan derfor bidrage substantielt til udviklingen af lokalsamfund og landdistrikter. Ligesom, en multifunktionel tilgang i høj grad kan understøtte nogle af de sociodynamiske effekter som agro-økologien efterlyser i forhold til en bæredygtig transition (Wezel 2020, Gliessman 2015). For de tre nævnte multifunktionelle landbrug bidrager hver især positivt til landbrugets omstilling mod et mere bæredygtigt fødevarer-system. Alle tre landbrug har nemlig korte forsyningskæder, ligesom de bidrager med at skabe en tættere forbindelse mellem landbruget og samfundet – forbrugerne og landmanden.

Afsluttende konklusion

Som det fremgår ovenover, er projektets overordnede konklusion, at multifunktionelle gårde – som de tre i projektet – kan opbygge ny social kapital og være med til at fastholde den eksisterende sociale kapital – og på den måde blive til glæde for livet på landet, den lokale sammenhængskraft, og alle dem som ”elsker” at komme på besøg. Alle tre multifunktionelle gårde er desuden gode eksempler på, hvordan man qua den multifunktionelle tilgang kan opbygge en type landbrug som bidrager markant til en bred bæredygtighed ligesom, at den type landbrug bringer ”nyt” liv, tilføre nye funktioner, nye jobs, lokal stolthed samt skaber rum for, at det lokale liv kan realiseres og eksistere.

Dog skal det her tilføjes, at det ikke er let. På alle tre gårde arbejdes der hårdt og indtjeningen er ikke stor. Alt mens, at grunden til at de lykkedes så godt som de gør, i nogen grad hænger sammen med, at dem som står bag gårdene, er dygtige og driftige mennesker. Typer, som kan, vil og gør, og det på trods af besvær, hårdt arbejde og strukturer som ikke er indrettet til at understøtte deres typer af landbrug.

Særligt interessant var også at på alle tre gårde efterspurgte gårdenes venner og kunder mere fra gårdene. Folk efterlyste flere funktioner, flere lokale produkter, flere åbningsdage, flere markedsdage, flere grønne metoder, flere arrangementer, flere dyr på marken – kort sagt flere landbrug som disse, fordi de folk som kom på de tre gårde fortalte, at de ”elsker” det disse gårde bidrager med.

Litteraturliste:

- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice* (Issue 16). Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*.
- Chloupkova, J., Svendsen, G. L. H., & Svendsen, G. T. (2003). "Building and destroying social capital: The case of cooperative movements in Denmark and Poland". *Agriculture and Human Values*, 20(3), 241–252.
- Coleman, J. S. (1994). *Foundations of social theory*. Harvard University Press.
- Gliessman, S. R. (2015). *Agroecology: The Ecology of Sustainable Food Systems, Third Edition*. CRS-PRESS
- Hansen, K. (2008). *Det tabte land: den store fortælling om magten over det danske landskab*. Gads Forlag.
- Hansen, K. (2019). *Farvel til dansk landbrug*. Gads Forlag.
- Herreros, F. (2004). In *The Problem of Forming Social Capital*.
- Korsgaard, O. (2013). *Solskin for den sorte muld: om slægten og folket*. Gyldendal A/S.
- Langergaard, L. L. (2020). *Social Bæredygtighed - begreb, felt og kritik*. Frydenlund Academic.
- Marsden, T. (2013). "From post-productivism to reflexive governance: Contested transitions in securing more sustainable food futures". *Journal of Rural Studies*, 29, 123–134.
- Monllor i Rico, N., & Fuller, A. M. (2016). "Newcomers to farming: towards a new rurality in Europe". *Documents d'anàlisi Geogràfica*, 62(3), 531–551.
- Steiner, R. (1924). *Bidrag til fornyelse af landbruget på åndsvidenskabeligt grundlag*. In *Antroposofisk forlag*.
- Svendsen, G. L. H. (2013a). *Livsvilkår og udviklingsmuligheder på landet: viden, cases, teorier*. Syddansk Universitetsforlag.
- Svendsen, G. L. H. (2013b). "Mellem følelser og fornuft: Til- og fraflyttere i Lemvig Kommune, med fokus på de unge fraflyttere".
- Svendsen, G. L. H., & Svendsen, G. T. (2004). *The creation and destruction of social capital: entrepreneurship, co-operative movements, and institutions*. Edward Elgar Publishing.
- Svendsen, G. T., & Svendsen, G. L. H. (2006a). *Social kapital – en introduktion*.

- Tönnies, F. (2012). "Gemeinschaft und gesellschaft". In *Studien zu Gemeinschaft und Gesellschaft* (pp. 27–58). Springer.
- Van der Ploeg, J. D. (2018). *The new peasantries: Rural development in times of globalization*. Routledge.
- Van Huylenbroeck, G. m.fl.. (2007a). "Multifunctionality of Agriculture: A Review of Definitions, Evidence and Instruments". *Living Reviews in Landscape Research*.
- Wiesinger, G. (2007). "The importance of social capital in rural development, networking and decision-making in rural areas". *Journal of Alpine Research | Revue de Géographie Alpine*, 95-4,
- Wilson, G. (2010). "Multifunctional "quality" and rural community resilience". *Transactions of the Institute of British Geographers*.
- Wilson, G. A. (2007). *Multifunctional agriculture: A transition theory perspective*. In *Multifunctional Agriculture: A Transition Theory Perspective*.

